

Analyzing the possible prospects of further Ukraine's participation in the peacekeeping activity in the conditions of unresolved conflict in the Eastern Ukraine it is emphasized on the option of preserving of Ukraine's participation in peacekeeping activity and at the same time involving of Ukrainian peacekeepers to the conflict settlement in the Eastern Ukraine. It is necessary to use the experience of former peacekeepers as well as attract some former officers of peacekeeping contingents, who exerted leadership of peacekeeping contingents during the peacekeeping operations in the different countries.

Key words: *peacekeeping, international peacekeeping operations, armed conflicts, the conflict in the Eastern Ukraine.*

УДК 329.05+329.1/6

Г.О. Замікула

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В статті розглядається еволюція партійної системи Туреччини з часів створення республіки до початку XXI століття. Визначаються основні тенденції, які впливали на цей процес, характеризуються політичні традиції та ідеології, що формують структуру політичному держави. Вивчаються найпопулярніші політичні течії Республіки – кемалізм, правоцентризм та ісламізм. Послідовно описується процес формування та трансформації цих напрямків політичної думки під впливом внутрішніх та зовнішніх обставин.

Ключові слова: *Турецька Республіка, політична традиція, партійна система, Народно-республіканська партія, Партія Справедливості та Розвитку, кемалізм*

Турецька Республіка займає унікальне місце на геополітичній карті світу. Країна перебуває на стику Сходу та Заходу, на межі цивілізацій. Вона є єдиною мусульманською державою, яка успішно пройшла шляхом вестернізації. Протягом тривалого часу Туреччина залишалась вірним союзником США, є членом євроатлантичної системи колективної безпеки та намагається приєднатись до ЄС. В той же час сьогодні Анкара об'єктивно претендує на роль регіонального лідера на Близькому Сході, конкуруючи з Іраном та Саудівською Аравією.

Місце Туреччини на міжнародній арені безпосередньо пов'язане з сутністю її політичної системи, панівною ідеологією, розподілом сил між провідними внутрішньополітичними гравцями. Розуміння сучасного стану країни та її майбутніх перспектив вимагає комплексного підходу та вивчення історичних процесів розвитку політичного середовища республіки. Актуальність такого дослідження продиктована науковим інтересом до Туреччини в якості унікального геополітичного гравця, який має стратегічний вплив на події в регіонах Близького Сходу, Чорного моря та Кавказу.

Метою статті є визначення основних характерних рис турецької партійної системи. Задля цього здійснюється розгорнутий аналіз її еволюції з часів створення республіки і до початку XXI століття.

Історіографія дослідження складається з великої кількості матеріалів, які представляють пострадянську, західну та турецьку наукову школи. В своїх статтях С.А. Васильєва вивчає проблеми партійної спадкоємності в політичній системі Туреччини та вплив окремих ідеологій на трансформацію цього середовища [2; 3]. Натомість А.Д. Васильєв аналізує політичне життя Турецької Республіки в контексті залучення до нього збройних сил держави [1]. Проблематика сучасних трансформацій в

Туреччині досліджується в статтях Т.У. Лукманова [7]. Р.Р. Кадиров торкається історичного аспекту проблеми, вивчаючи політичне життя держави у 1950-х рр. [6]. С.Ю. Дружиловський розглядає вплив внутрішньополітичних факторів – в тому числі ідеології політичних партій – на зовнішню політику Туреччини [5]. Л.Р. Садикова намагається пояснити причини ісламістського відродження, яке є характерним для політичного життя країни на рубежі ХХ-ХХІ століть [8]. Ю.Ю. Гайдаєва розглядає перспективи кемалізму та неоосманізму в якості майбутньої панівної ідеології республіки [4]. Колектив українських дослідників аналізує систему державного управління Туреччини в контексті досвіду для нашої країни [9]. Західна наукова школа представлена фундаментальною роботою Бернарда Льюїса з турецької історії [12]. Найбільший внесок у вивчення проблеми серед турецьких дослідників зробили Ергун Озбудун [13; 14] та Сабрі Сайарі [15; 16; 17]. Також окремі аспекти розвитку політичної системи Туреччини розглядаються в роботах Алі Каркоглу [10], Ісмаїла Хамді Косеоглу [11], Хурі Турсана [18]. Радянська історіографія в статті не використовувалась через її політичну ангажованість.

На початку існування Турецької Республіки в країні сформувалась однопартійна система. Вся влада була сконцентрована в руках створеної прибічниками Мустафи Кемалю – представниками військової та цивільної бюрократії часів національно-визвольної боротьби – Народно-республіканської партії (НРП). Ця політична сила була офіційно зареєстрована в 1923 році. Її платформою стали затверджені на третьому з'їзді партії «шість стріл» - принципи функціонування держави. Ними стали республіканство (республіка – єдина прийнятна для Туреччини форма правління); націоналізм (готовність до боротьби за незалежність та велич турецької нації), народність (відмова від класового поділу суспільства), етатизм (створення національної промисловості), світськість (деісламізація держави), революційність (вірність ідеям кемалістської революції) [1, с. 56].

В період правління Кемалю в Туреччині робились спроби відійти від однопартійності. Втім, вони були нетривалими та невдалими. Перша відбулась в 1924 році. Група старих прибічників Кемалю, які розчарувались в його політиці, сформувала Прогресивну Республіканську партію (ПРП). Втім, початок курдського повстання вимагав від влади рішучих дій. Уряд отримав на два роки диктаторські повноваження, які потім були подовжені. Опозиційна партія була заборонена 3 червня 1925 року [12, с. 266]. Наступного року в Ізмірі було викрито підготовку до замаху на Кемалю. Розпочаті після цього репресії прямо торкнулися організаторів ПРП [12, с. 275].

Друга спроба сформувати опозиційну партію відбулась в 1930 році. Цього разу за цими діями стояв сам Мустафа Кемаль. Дослідники сперечаються щодо мотивів, які спричинили такі дії. Одні вважають, що він спочатку дійсно хотів встановити в Туреччині демократичний устрій, втім – зрозумів неможливість впровадження радикальних реформ за умов багатопартійності. Інші наполягають на тому, що Кемаль лише провокував опозиційні сили задля виявлення супротивників свого курсу. За будь-яких умов, поява підконтрольної Кемалю опозиції у вигляді Ліберальної Республіканської партії (ЛРП) спричинила загострення ситуації в Туреччині. Противники реформаторського курсу Кемалю побачили в цьому можливість для консолідації своїх сил. В результаті вже через три місяці після проголошення про створення ЛРП вона була розпущена своїми лідерами – щоб не спричинити подальшої ескалації внутрішнього протистояння та не надавати допомогу реальним реакціонерам [12, с. 280-281].

Однопартійна система проіснувала в Туреччині до середини 1940-х років, коли розпочався перехід до багатопартійності. Першою ластівкою цього процесу стала заява лідера НРП, одного з найближчих соратників Кемалю – Ісмета Іненю. У 1943 році він

назвав відсутність опозиційної партії головним недоліком турецької демократії [1, с. 57]. В результаті в 1945 році з'явилась Партія національного розвитку. На початку 1946 року вихідцями з НРП була заснована нова політична сила – прозахідна правоцентристська Демократична партія Туреччини (ДП). Вже в 1950 році вона одержала перемогу на виборах і залишалась при владі наступні десять років. В цей період політична система Туреччини була фактично двопартійною – НРП довелося звикати до незвичної ролі опозиційної політичної сили.

Внутрішньополітична ситуація в країні в 1950-і роки характеризувалась наступом влади на кемалістські принципи. Захищаючи інтереси національного капіталу, Демократична партія активно придушувала профспілкові рухи. І це – не зважаючи на передвиборчі обіцянки захищати інтереси робітників. В економіці зменшувалась роль державного сектора на користь приватних підприємців, представників середнього та крупного бізнесу. В результаті поглиблювалась класова нерівність. У зовнішній політиці Анкара дотримувалась чіткого проамериканського курсу [3, с. 74]. Його проявами стала активізація військово-технічного співробітництва з США, розміщення на території країни іноземних військових баз та вступ до НАТО в 1952 році [5, с. 8].

Прихід до влади ДП в Туреччині перш за все був викликаний незадоволенням безальтернативністю політики НРП. Авторитарний стиль керівництва, властивий Кемалю, в руках його наступників перетворився фактично на диктаторський режим. Їм бракувало необхідної репутації та особистого впливу на населення [12, с. 303-304]. В результаті воно почало шукати альтернативу їхньому володарюванню.

Втім, сподівання на демократичні перебудови від Демократичної партії не справдились. Вона розпочала копіювати свою попередницю у прагненні встановити власну монополію на політичну владу та переслідуючи політичних супротивників. Демократи впевнено пішли шляхом встановлення політичної диктатури. Була проведена чистка державного апарату від прибічників НРП [6, с. 213-214]. Врешті решт конфлікт між прихильниками двох політичних сил переріс у зіткнення, які вдалося зупинити лише втручанням військових. Останні здійснили в 1960 році переворот, в результаті якого ДП була заборонена, її лідери – страчені. За новою Конституцією, прийнятою наступного року, підкреслювалась легітимність залучення генералітету в політичне життя країни за рахунок функціонування Ради національної безпеки

Армія залишала за собою владу до нових виборів, які пройшли 15 жовтня 1961 року. Вони підкреслили формування в Туреччині багатопартійної системи. Перемогу на виборах здобула НРП. Втім, до парламенту увійшли ще три політичні сили – Партія Справедливості (ПС – ідейна спадкоємниця ДП), Республіканська селянська національна партія (РСНП) та Партія нової Туреччини [1, с. 60]. Саме НРП та ПС під тиском військових були вимушені утворити правлячу коаліцію – першу в історії Турецької Республіки.

Вона проіснувала недовго. Вже наступні вибори – у 1965 році – принесли перемогу Партії Справедливості. Вона повторилась в 1969 році. Правоцентристський етап історії республіки продовжився, провідну роль в політиці в цей період грав голова ПС Сулейман Демірель. НРП знову опинилась в опозиції. Саме в цей період до парламенту Туреччини потрапляють ліві сили – Робітнича партія Туреччини (РПТ).

На рубежі 1960-1970-х рр. формуються нові партії – Партія національного порядку (ПНП, відокремилась від Партії Справедливості) та Партія націоналістичного руху (ПНР, сформована радикалами). Перша з них була практично відразу заборонена – за відмову від секулярістської політики. Втім, її лідер Неджметтін Ербакан створив її спадкоємницю – Партію національного спасіння (ПНС). В м'якій формі він агітував за припинення наслідування західним країнам та необхідність згуртування навколо традиційних ісламських цінностей. В подальшому риторика Ербакана та його

прибічників ставала все більш радикальною [3, с. 76]. Друга стала наступницею створеної ще наприкінці 1950-х років Республіканської селянсько-національної партії. На чолі націоналістів став полковник Альпарслан Тюркеш – один з учасників перевороту 1960 року, який потім розійшовся у поглядах з колегами через власний радикалізм [11, с. 52].

Старі політичні сили чекав розкол – так, з НРП спочатку виходить її праве крило, яке утворює Республіканську партію довіри (РПД). Потім в Народно-Республіканській партії активізується політична боротьба між представниками старої гвардії (команда Ісмета Іненю) та молодшим поколінням (Бюлент Еджевіт), в якій перемогу святкують останні [3, с. 74]. Партія Справедливості теж не може зберегти єдність – від неї відокремилась права фракція, яка сформувала нову Демократичну партію [3, с. 75].

Разом з цими крупними політичними утвореннями в Туреччині з'являється велика кількість радикальних угруповань – лівих, ісламістських, пантюркістських. Вони використовують злочинні методи ведення політичної боротьби – терор, вбивства, викрадення людей. Дестабілізація ситуації в країні призводить до повторного втручання військових в політику у 1971-1973 рр. Воно було здійснене мирним шляхом та не супроводжувалось збройним захопленням влади. Результатом стало посилення ролі армії в країні та тиск на демократичні свободи. Втім, в політичному полі нічого суттєво не змінилось – протягом 1970-х років діяльність нестійких коаліційних урядів продовжувала загрожувати стабільності Туреччини.

Кінець 1970-х років ознаменувався посиленням ролі турецьких націоналістів та радикалів. Все більшої сили набирає пантюркістський рух «Сірі вовки», пов'язаний з Партією націоналістичного руху. Ця політична сила дійсно активізувала свою присутність в політичному житті Туреччини. До її складу входило близько 200 тисяч осіб, які об'єднувались у понад 1700 регіональних організацій. В її розпорядженні знаходились тренувальні табори для підготовки бойовиків, склади боєприпасів та зброї [1, с. 65].

«Сірі вовки» за політичної підтримки А.Тюркеша фактично розпочали латентну громадянську війну в країні своїми нападами на лівих активістів. На їх рахунок спроба вбивства прем'єр-міністра країни Б.Еджевіта. Криваві зіткнення на національному та релігійному ґрунті призвели до того, що армія знову взяла владу в свої руки [2, с. 212]. Протягом 1980-1983 років керівництво Туреччиною здійснювали військові. Вони розпочали репресії проти тих політичних сил, які вважали відповідальними за кризу – ПНС та ПНР. Першу звинуватили у використанні ісламу в політичних процесах, другу – в плануванні державного перевороту. За три роки ПНР була повністю розгромлена як політична сила. Атака на неї супроводжувалась чисельними антитерористичними операціями та масовими звільненнями професури по своїй території Туреччини.

Повернення влади до цивільного уряду супроводжувалось прийняттям нової Конституції Туреччини в 1982 році та Закону про політичні партії в 1983 році. Ці документи обмежували повноваження та потенціал політичних партій – їм було заборонено створювати жіночі та юнацькі організації, підтримувати зв'язки з іншими громадськими установами. Студентам та викладачам вищих навчальних закладів заборонялось вступати до лав партій. Діяльність політичних сил мала відповідати принципам кемалізму. Зберігалась заборона на використання релігії в політичних цілях [1, с. 66].

Нові парламентські вибори 1983 року пройшли під знаком радикальної перебудови політичного середовища Туреччини. В законодавчому порядку в них було заборонено брати участь лідерам політичних партій минулого – С. Демірелю (ПС), Б. Еджевіту (НРП), Н. Ербакану (ПНС), А. Тюркешу (ПНР). Ці політики були відсторонені від політичної діяльності на 10 років. Більше того, військові вимагали, щоб у виборах брали

участь виключно нові політичні сили, при цьому під заборону підпадали навіть ті нові партії, які вважалися офіційними спадкоємцями заборонених. В результаті до них були допущені лише три гравці – Партія Вітчизни (ПВ, лідер – Т. Озал; правоцентристська сила, яка вийшла з ПС та виступала за ліберальні реформи в економіці), Народницька партія (НП, лідер – Н. Джальп; спадкоємиця Народно-республіканської партії), Націонал-демократична партія (НДП, лідер – Т. Сунальп; користувалась підтримкою збройних сил). Перемогу здобула політична сила Озала, якій й була передана влада в Туреччині [9, с. 4].

Врешті рещт протягом 1980-х років в політичному житті країни з'явилися нові партії. Кемалістський напрям в політиці був представлений кількома політичними силами. Прибічники Еджевіта створили Демократичну ліву партію (ДЛП). Інше крило сформувало Соціал-демократичну партію (СДП), яку очолив син Ісмета Іненю. У 1985 році вона об'єдналась з Народницькою партією у Соціал-демократичну народну партію (СДНП) [3, с. 74]. Відміна заборони на політичну діяльність для старих лідерів в 1986-1987 році повернула їх до активних дій. Правоцентристи на політичній арені окрім Партії Вітчизни були представлені Партією вірного шляху (ПВШ). Ісламістської сили згуртувались навколо Н.Ербакана та Партії Благоденства (ПБ), яка була спадкоємицею його минулих політичних проектів (ПНП та ПНС) [3, с. 76-66]. Націоналісти створюють Консервативну партію (КС), яка в 1985 році була перейменована в Націоналістичну робочу партію [3, с. 78].

Партія Вітчизни перебувала при владі до 1991 року. Останні роки супроводжувались активізацією діяльності опозиції, яка звинувачувала Озала у відмові відновити всі політичні свободи. Врешті рещт на початку 1990-х років влада перейшла до коаліційних урядів.

Поступово розпочалось відродження політичних сил, які постраждали від заборони початку 1980-х та перебували у розколотому стані. Офіційною датою повернення до політичної активності НРП вважається 9 вересня 1992 року. Через три роки вона об'єдналась з СДНП. Це консолідувало лівоцентристське кемалістське крило турецького політикуму [3, с. 74]. В тому ж році Націоналістична робоча партія повернула собі свою стару назву – на політичній арені знову з'явилась Партія націоналістичного руху. Втім, вже наступного року від неї відокремилась найбільш радикальна фракція, яка створила Партію Великого Союзу (ПВС) [11, с. 52].

Саме в цей період в політичному житті держави виділяється окрема Курдська традиція. В 1990 році кілька парламентарів, які були виключені з СДНП, утворили Народну партію праці (НПП). Після її заборони в 1993 році місце представника курдських інтересів зайняла Партія Демократії. Наступного року вона також була позбавлена можливості діяти в політичній площині, втім, процес курдського політичного відродження вже не зупинявся. В 1994 році їй на зміну прийшла Партія народної демократії, яка проіснувала до 2003 року. В 1997 році утворилась курдська Демократична народна партія [11, с. 53].

Вибори 1995 року принесли перемогу Партії Благоденства (ПБ). Варто відзначити, що це перш за все було викликано не надмірною релігійністю турецького суспільства, а апелюванням до лозунгів справедливості для пригнічених та ображених – того, чого населенню не вистачало з боку світських політичних сил [8, с. 2]. В результаті нездатності інших політиків підтримати дієву коаліцію саме ісламісти в 1996 році отримали право на створення уряду. Політика ПБ була спрямована на боротьбу з надмірним впливом Заходу на Туреччину. В зовнішній політиці уряд орієнтувався на налагодження відносин з Лівією та Іраном. Тодішнім заступником голови партії А.Гюлем озвучувались проекти створення об'єданого ісламського ринку та митного союзу. Врешті рещт це призвело до конфлікту з військовими та бюрократією. Рада

національної безпеки ініціювала судову справу проти ПБ, в результаті чого вона була заборонена в 1998 році. Втім, вплив її членів на політику Туреччини не зменшився [1, с. 68]. Її активісти сформували нову Партію Чесноти. Її спіткала та сама участь, що і попередницю – в 2001 році вона була заборонена.

Приблизними Ербакана не здавалися – вони створили натомість Партію Щастя (ПЩ). Втім, в їх рядах намітився розкол. Молоді реформатори, такі як Реджеп Таїп Ердоан та Абдулла Гюль, не знаходили спільної мови зі старою гвардією. У 2001 році вони порвали з Ербаканом та сформували нову політичну силу, яка з 2002 року визначає політику Туреччини – Партію Справедливості та Розвитку (ПСР). Вона характеризується як поміркована ісламістська сила прозахідної орієнтації. Її програма поєднувала ісламську риторику з прагматичною кейнсіанською економікою та жорсткою фінансовою політикою [8, с. 3]. Таким чином партія об'єднує дві популярні ідеології, що відразу підкупило велику кількість електорату [3, с. 77]. Їй вдалося зрозуміти сутність проблеми, яку не змогли подолати численні проекти Ербакана – не вставати на шлях насильства та глухої опозиції, натомість шляхом реформ привести громадян до свідомого вибору того політичного вектору, який вона пропонує [4, с. 118]. До позитивних сторін партії Ердоана з точки зору передвиборної агітації також відносили апелювання до проблеми боротьби з корупцією та наявністю професіоналів, підкованих в економічних питаннях (А.Гюль, М.Сімсек) [7, с. 186].

Початок нового тисячоліття характеризується посиленням ПСР та монополізацією влади в Туреччині цією політичною силою. Ці процеси супроводжуються партійними трансформаціями опонентів. Кемалісти продовжили вже звичний для себе процес об'єднання та розколу. З одного боку до своїх джерел повернулася Демократична ліва партія. Спочатку вона зазнала розколу – в 2002 році від неї відокремилася Партія Нової Туреччини (ПНТ). Втім, остання не виправдала очікувань та після невдалого виступу на виборах приєдналась до НРП у 2004 році. Сама ДЛП брала участь в парламентських виборах 2007 року в альянсі з Народно-Республіканською партією. З іншого боку, з НРП знову пішли соціал-демократи. У 2002 році вони відродили СДНП [3, с. 74]. Правоцентристи також перейнялися питанням консолідації зусиль перед загрозою ісламістів. У 2007 році напередодні виборів Партія вірного шляху та Партія Вітчизни заявили про об'єднання. Втім, їхній альянс проіснував не довго [11, с. 52]. Навіть більш радикальні ісламісти не зберегли єдність – в 2010 році від Партії Щастя відділилась Партія «Голос Народу». Курдські політичні сили продовжували створюватися та заборонятися. Демократична народна партія трансформувалась в Партію демократичного суспільства, втім, припинила свою діяльність за рішенням Конституційного суду. Їй на зміну прийшла Партія миру та демократії, яка проіснувала з 2008 по 2014 роки. [11, с. 53].

Таким чином, серед найбільш популярних політичних течій турецького політикуму варто відзначити три сили: лівоцентристи (кемалісти), правоцентристи (прозахідні ліберали) та ісламісти. Перша перебувала в якості одноосібного лідера при владі в Туреччині протягом 1920-1940-х років. В наступні десятиліття активізується її протистояння з прозахідними політичними силами. З початку 1970-х років в країні активізується ісламістський рух, лідером якого стає Неджметтін Ербакан. Врешті решт в 1990-ті роки саме ісламізм виходить на перший план у протистоянні ідеологій, а на початку ХХІ століття здобуває впевнену перемогу – в першу чергу за рахунок того, що йому вдається поєднати в своїй програмі окремі елементи політики опонентів та відмовитися від найбільш застарілих постулатів.

Іншою політичною традицією, яка в окремі періоди турецької історії грала важливу роль в житті держави, є ультранационалістична права ідеологія. Наприкінці 1970-х років її представники становили потужну силу та загрожували стабільності Туреччини. Втім,

радикали були розгромлені в результаті дій військових, а після відновлення конституційного ладу – переорієнтовані в рамках домовленостей з владою на протистояння курдському сепаратизму.

Ліві політичні сили також існують в Туреччині. Але їхня популярність ніколи не була занадто високою. Електоральна база лівих в основному орієнтувалась на кемалістів, тому радикальні революційні лозунги не знаходили підтримки в населення.

Поява на політичній сцені Туреччини легальних політичних партій, які представляють інтереси курдської меншини, має свою специфіку. Втім, їхній вплив на національному рівні не може бути значним, а репресивна політика влади в будь-якому разі не дозволить їм стати потужною силою.

Аналізуючи перебіг подій на політичній арені Туреччини, можна виділити кілька етапів становлення її партійної системи. На зміну однопартійності перших десятиліть існування республіки прийшла двопартійна та багатопартійна системи. Їх функціонування час від часу переривалося військовим втручанням, яке зазвичай призводило до суттєвих змін партійного складу турецького політикуму. Політичні партії, які на думку військових становили загрозу розвитку та стабільності країни, просто заборонялись. Втім, це не призводило до кардинального якісного оновлення влади – популярністю в населення користувалась низка ідей, навколо яких утворювалися політичні сили. Заборона однієї партії призводила до створення нової, яка сповідувала подібну ідеологію. Історія республіканської Туреччини насичена кризами та переворотами, позачерговими виборами та диктаторськими режимами. Втім, у всьому цьому завжди присутній елемент стабільності – унікальна партійна спадкоємність. Жодна політична сила, яка мала значне число прихильників, не зникла безслідно з політичної арени [3, с. 73]. Натомість вона перероджувалась у новому вигляді, сповідуючи таку саму ідеологію та традицію.

Іншою характерною рисою турецької політичної системи є «вождизм». Ще з часів Мустафи Кемалю потреба в сильній руці та віра в лідера стали ознаками вподобань населення. Як можна побачити, в Туреччині та чи інша ідеологія зазвичай пов'язується з політиком, а не з партією. Політичні сили з'являються та зникають, об'єднуються та забороняються, відновлюються та трансформуються. Втім, кожна політична течія мала своїх героїв, з якими електорат пов'язував свої надії незалежно від назви актуальної на той момент партії. Партійна маса також орієнтується не на партійні документи, а на лідера, що має надзвичайний вплив. В першу чергу це стосується зовнішньополітичної діяльності та пріоритетів [5, с. 9]. В якості прикладів таких політиків, що формували політичне життя Туреччини, можна навести Бюлента Ерджевіта (лівоцентристсько-кемалісти), Сулеймана Деміреля (правоцентристські прозахідні сили), Неджметтіна Ербакана (традиційні ісламісти), Альпарслана Тюркеша (націоналісти-радикали). Сьогодні саме таким лідером є президент країни – Реджеп Таїп Ердоан. Розвиток його політичної кар'єри ще раз доводить авторитарність турецьких партій. Перебуваючи в тіні Ербакана, Ердоан не міг і подумати про те, щоб підтримати один з важливих постулатів своєї зовнішньополітичної доктрини – вступ Туреччини до ЄС. Лише після створення окремої політичної партії він проголосив про свою підтримку євроінтеграційного курсу [5, с. 9].

Визначаючи специфіку партійної системи Туреччини, ми приходимо до висновку, що в найближчому майбутньому її навряд чи чекають радикальні зміни. Вірність обмеженій кількості традиційних течій не дозволяє розраховувати на появу нового руху, який став би активним конкурентом для ПСР. Більше того, зараз в країні немає потужного лідера, який зміг би протистояти харизмі та впливу Ердоана. Таким чином, майбутнє Турецької Республіки пов'язане саме з ісламістами та залежить від обраного

ними політичного курсу. Основна небезпека для них полягає у можливості внутрішнього розколу, що також є характерною рисою провідних турецьких партій.

Список використаної літератури

1. Васильев А.Д. Армия в Турции / Александр Дмитриевич Васильев // История и современность. – Вып. № 2 (18). – 2013. – С. 52-74; Vasilev A.D. Armiya v Turtsii / Aleksandr Dmitrievich Vasilev // Istoriya i sovremennost. – Вып. № 2 (18). – 2013. – S. 52-74.
2. Васильева С.А. Влияние пантюркизма на идеологический процесс в Турецкой Республике / Светлана Анатольевна Васильева // Теория и практика общественного развития. – № 3. – 2012. – С. 208-212; Vasileva S.A. Vliyanie pantyurkizma na ideologicheskii protsess v Turetskoy Respublike / Svetlana Anatolevna Vasileva // Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. – № 3. – 2012. – S. 208-212.
3. Васильева С.А. Партийная преемственность в Турции / Светлана Анатольевна Васильева // Вестник Челябинского государственного университета. – № 40. – 2009. – С. 73-79; Vasileva S.A. Partiynaya preemstvennost v Turtsii / Svetlana Anatolevna Vasileva // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – № 40. – 2009. – S. 73-79.
4. Гайдаева Ю.Ю. Турция: идеология и политика будущего. Нео-оттоманизм или кемализм /Юлия Юнусовна Гайдаева // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология. – № 2, том 14. – 2014. – С. 116-120; Gaydaeva Yu.Yu. Turtsiya: ideologiya i politika budushchego. Neo-ottomanizm ili kemalizm /Yuliya Yunusovna Gaydaeva // Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya Sotsiologiya. Politologiya. – № 2, том 14. – 2014. – S. 116-120.
5. Дружиловский С.Б. Внутренние факторы в формировании внешней политики Ирана и Турции / Сергей Борисович Дружиловский // Вестник МГИМО. – № 1. – 2010. – С. 1-11; Druzhilovskiy S.B. Vnutrennie faktory v formirovanii vneshney politiki Irana i Turtsii / Sergey Borisovich Druzhilovskiy // Vestnik MGIMO. – № 1. – 2010. – S. 1-11.
6. Кадыров Р.Р. Турецкая Республика в 50-е годы XX века: проблемы социальных и экономических реформ / Рамиль Рашитович Кадыров // Ученые записки Казанского университета. Серия «Гуманитарные науки». – № 2-1, том 151. – 2009. – С. 208-215; Kadyrov R.R. Turetskaya Respublika v 50-e gody XX veka: problemy sotsialnykh i ekonomicheskikh reform / Ramil Rashitovich Kadyrov // Uchenye zapiski Kazanskogo universiteta. Seriya «Gumanitarnye nauki». – № 2-1, том 151. – 2009. – S. 208-215.
7. Лукманов Т.У. К вопросу о демократических преобразованиях в современной политической системе Турции / Т.У. Лукманов // Вестник Башкирского университета. – № 1, том 16. – 2011. – С. 185-188; Lukmanov T.U. K voprosu o demokraticeskikh preobrazovaniyakh v sovremennoy politicheskoy sisteme Turtsii / T.U. Lukmanov // Vestnik Bashkirskogo universiteta. – № 1, том 16. – 2011. – S. 185-188.
8. Садыкова Л.Р. Исламский «Ренессанс» в Турции на рубеже XX-XXI вв. / Людмила Рафкатовна Садыкова // Вестник МГИМО. – № 5. – 2009. – С. 1-9; Sadykova L.R. Islamskiy «Renessans» v Turtsii na rubezhe XX – XXI vv. / Lyudmila Rafkatovna Sadykova // Vestnik MGIMO. – № 5. – 2009. – S. 1-9.
9. Система державного управління Турецької Республіки: досвід для України / уклад. П.І.Крайнік; за заг. ред. Ю.В.Ковбасюка, С.В.Загороднюка. – К.: НАДУ, 2012. – 52 с.; Systema derzhavnoho upravlinnia Turetskoi Respubliki: dosvid dlia Ukrainy / uklad. P.I.Krainik; za zah. red. Yu.V.Kovbasiuka, S.V.Zahorodniuka. – K.: NADU, 2012. – 52 s.
10. Carkoglu A. The Turkish Party System in Transition: Party Performance and Agenda Change / Ali Carkoglu // Political Studies. – Vol. 46, issue 3. – Special issue 1998. – P. 544-471.
11. Koseoglu I.H. Is a Two-Party System Possible in Turkey? / Ismail Hamdi Koseoglu // Turkish Journal of Politics. – Vol. 2, No 1. – Sommer 2011. – P. 49-60.

12. Lewis B. The Emergence of Modern Turkey / Bernard Lewis. – Oxford University Press – 1967. – 533 p.
 13. Ozbudun E. Party Politics and Social Cleavages in Turkey / Ergun Ozbudun. – 2013. – 155 p.
 14. Ozbudun E. The Turkish Party System: Institutionalization, Polarization and Fragmentation / Ergun Ozbudun // Middle Eastern Studies. - Vol. 17, No. 2 - April, 1981. – P. 228-240.
 15. Politics, Parties and Elections in Turkey / ed. by Sabri Sayari and Yilmaz Esmer. - Lynne Rienner Pub, 2002. – 270 p.
 16. Sayari S. The Turkish Party System in Transition / Sabri Sayari // Government and Opposition. An International Journal of Comparative Politics. – Vol. 13, Issue 1. – January, 1978. – P. 39-57.
 17. Sayari S. Towards a New Turkish Party System? / Sabri Sayami // Turkish Studies. – Vol. 8, issue 2. – 2007. – P. 197-210.
 18. Tursan H. Democratisation in Turkey: The Role of Political Parties / Huri Tursan. – Brussels. – P.E.I. – Peter Lang, 2004. – 289 p.
- Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.

H. Zamikula

TRANSFORMATION OF PARTY SYSTEM IN THE TURKISH REPUBLIC

The article under consideration focuses on the evolution of the Turkish party system from the time of the Republic's formation to the beginning of XXI century. The main tendencies are defined in terms of their influence on this process, and the political traditions and ideologies are analyzed with respect to their forming of the state's political elite structure. The most popular political trends are studied by covering Kemalism, Center-right centrism, and Islamism. The character of relations between them within XX - the beginning of XXI century is analyzed in terms of continuous struggle for the power in Turkey. The influence of less popular ideologies on the society such as Nationalism and the Left Movements, as well as formation of Kurdish tradition are also studied in this article. The process of formation and transformation of these political trends are described consecutively with regard to the effect of internal (party rift) and external (military coups and prohibition of particular political parties) circumstances. The specificity of formation and functioning of multiparty system in Turkey is highlighted, as well as the role of autocracy in the Turkish political tradition. It is stated, that Turkish political system has come a long way from one-party system in 1920-1940s (when Kemal and his followers were strong without controversy and attempts to create an opposition party were doomed to failure), to bipartisanship of 1950s (when pro-Western Democrat Party took power by winning the elections and made a lot of changes in foreign and domestic policy) and to multiparty system of later period (which was characterized by unceasing struggles between parties that sometimes had threatened the security and peaceful development of the Turkish state – a challenge that was overcome only with the intervention of the military) The factors enabling the moderate Islamists' victory in the party struggle at the beginning of XXI century are studied with focus on the role of the Justice and Development Party that has monopolized the control over the Turkish political elite. An assumption is made that today Erdoğan's party has a lot of power in the main fields of state building, which gives her an opportunity to change the course of the Republic's development drastically.

Key words: *The Turkish Republic, political tradition, party system, the Republican People's Party, the Justice and Development Party, Kemalism.*